

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МЕТОДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Боротьба зі злочинністю, особливо з рецидивом, завжди привертала особливу увагу суспільства, оскільки на злочинця, затриманого вперше, воно могло ще дивитися як на особу, що випадково оступилася; рецидивист для суспільства завжди був і є небезпечним злочинцем. У всі минулі часи владні структури різних держав намагалися якимось чином позначати цих осіб і, відповідно до характеру тієї чи іншої епохи, ці відмітки мали більш чи менш виражений варварський характер.

Історично першим методом реєстрації злочинців було калічення — стародавній варварський метод реєстрації (позначення) злочинців, суть якого полягала в позбавленні окремих частин тіла злочинця, як правило, тих, якими було вчинено злочин, наприклад, злодіїв позбавляли руки тощо.

Наступним варварським методом реєстрації злочинців було таврування, яке уявляло собою накладання особливих знаків на видимі частини тіла — переважно на обличчя, які виділяли злочинця серед маси інших людей. У російському праві таврування розглядалося, головним чином, як поліцейська міра. Так, наприклад, наказувалося таврувати всякого злодія, який вчинив крадіжку вперше і вдруге, а за вчинену крадіжку втретє злочинець підлягав страті, таким чином тавро мало значення як для ідентифікації особи, яка раніше вчинила злочин, так і для визначення кількості крадіжок, учинених нею раніше.

З кожним роком методи таврування вдосконалювалися, а особливого розвитку воно набуло за царювання Петра I.

Але всі варварські методи реєстрації особистості злочинців були, практично, в другій половині XIX ст. у більшості держав світу скасовані. У Росії таврування злочинців було скасовано указом від 17 квітня 1863 р. Державна рада визнала, що таврування, як поліцейська міра, установлена з метою запобігання втечі злочинців із місць відбування покарання і полегшення їх виявлення і затримання, не досягала мети, оскільки практика переконувала, що тавро злочинці дуже часто виводили різними способами, запобігти яким не було ніякої можливості; у всякому разі користь від цієї міри, якщо б навіть вона і виявилася доцільною і не була жорстокою, не може йти в порівнянні із жахом тих, напевне нерідких випадків, коли людина, затаврована вічною ганьбою, виявлялася потім засудженою безпідставно [1].

Важливий внесок у створення першого у світі цивілізованого методу реєстрації злочинців з метою ідентифікації їх особистості у випадках рецидиву зробив у 1890-ті рр. французький криміналіст Альфонс Бертільон, який створив антропометричний метод реєстрації злочинців, який ще мав назву бертільонаж.

Уперше вчений світ був офіційно ознайомлений з методами антропометричної ідентифікації та реєстрації особистості і прийомами вимірювань злочинців

із метою виявлення рецидивістів, а також із користуванням вимірювальними картками, на III міжнародному пенітенціарному конгресі в Римі у 1885 р. доповіддю, зробленою автором створеного методу — Альфонсом Бертільоном [2].

Сутність даного методу полягала в тому, що А. Бертільон з посиланням на закон бельгійського вченого одного із творців наукової статистики Кетле зазначав, що розміри кісток дорослої людини все життя залишаються незмінними. Він стверджував: якщо ймовірність збігу зросту людей являє собою співвідношення 4:1, то зріст плюс ще одне вимірювання, наприклад, довжина тіла до пояса, зменшують ймовірність збігу до 16:1. Якщо ж зробити 11 вимірювань і зафіксувати їх у картці злочинця, то за обчисленнями ймовірності шанс знайти ще одного злочинця з такими ж даними складатиме 4 191 304:1. Однак антропометричний метод реєстрації злочинців проіснував трохи більше 30 років — до 1914 р., виконуючи на той час важливу місію по встановленню й ідентифікації особистості рецидивістів, і його існування було призупинено тільки в результаті створення більше досконалого і значно простішого методу ідентифікації і реєстрації особистості рецидивістів — дактилоскопічного. Рішення про використання дактилоскопічного методу реєстрації особистості злочинців як єдиного для всіх цивілізованих країн світу було прийнято на першому поліцейському конгресі у квітні 1914 р., який проходив у Монако [3].

Торкаючись питання дактилоскопічного методу реєстрації особистості, необхідно зазначити, що англійський криміналіст Гершель Вільямс Джеймс із 1858 р. одним із перших на практиці почав використовувати відбитки пальців рук із метою засвідчення справжності договорів, написаних бенгальською мовою. Однак спроба В. Гершеля запровадити в місцевих в'язницях в 1877 р. дактилоскопічний метод реєстрації злочинців, зазнала фіаско. Остання невдача так збентежила його, що він вирішив залишити цю справу. Але ця думка була незабаром підхоплена іншим англійцем, який мешкав у Японії. В. Гершель ще нічого про використання слідів пальців рук не опублікував, у той час як 28 жовтня (9 листопада) 1880 р. в лондонському журналі «Природа» з'явився лист Генрі Фолдса — англійського лікаря при лікарні Тсукіжі в Токіо [4]. У цьому листі, який мав назву «Про борозенки шкіри на пальцях», він зазначав про можливість виявлення злочинця за допомогою ідентифікації слідів папілярних ліній. Він описав техніку отримання відбитків пальців за допомогою олов'яної пластинки і чорнил. Він також зауважив, що на добрих відбитках на склі можна було розрізняти пори. Нарешті Г. Фолдс у згаданому листі навів два випадки, в яких він використовував дактилоскопію при розслідуванні кримінальних справ.

Необхідно визнати, що зазначений вище лист Г. Фолдса містив у стислому вигляді все, чого до того часу досягла дактилоскопія. Це документ надзвичайної важливості.

В. Гершель відповів на цей лист заміткою, надрукованою 22 листопада (4 грудня) 1880 р., менше, ніж через місяць, в тому ж журналі [5]. Він не говорив у зазначеній замітці про свою першість, але заявив, що він використовував відбитки пальців рук уже 20 років і з успіхом запровадив їх у використання в Індії.

Познайомившись з працею В. Гершеля про можливість використання папілярних узорів із метою ідентифікації особи, англійський антрополог Ф. Гальтон почав вивчати особливості сосочкових ліній шкіри на кінцях пальців, з метою використання відбитків пальців як засобу для впізнання злочинців.

У 1888 р. Ф. Гальтон готувався до наукової доповіді з питання про ідентифікацію особистості у зв'язку з рекомендацією про можливість використання в практиці англійської поліції антропометричного методу реєстрації особистості злочинців, розробленого французьким криміналістом А. Бертільоном. Але Ф. Гальтон не обмежився одним повідомленням про сутність антропометричного методу реєстрації злочинців, створеного А. Бертільоном. Він познайомився з наявними на той час деякими матеріалами про відбитки узорів пальців рук і можливостями їх використання з метою ідентифікації та реєстрації особистості, і вирішив зайнятися цією проблемою більше досконало.

До підготовки доповіді, яку Ф. Гальтон зробив 25 травня 1888 р., у нього не було достатньо часу, щоб безпосередньо зайнятися новою ідеєю. Але він використав можливість і під час свого виступу зауважив, не виключно, що крім методу ідентифікації і реєстрації особистості злочинців, розробленого А. Бертільоном, може бути використано із зазначеною метою ще один метод, а саме дактилоскопічний метод ідентифікації і реєстрації особистості, який полягає в реєстрації особистості шляхом отримання відбитків її пальців рук, на який поки не звертали уваги. У 1888–1891 рр. Ф. Гальтон опублікував в англійських журналах декілька статей про значення папілярних узорів для ідентифікації особистості, їх морфологію й класифікацію [6; 7].

Англійське міністерство внутрішніх справ весь час надзвичайно цікавилось роботою Ф. Гальтона в напрямку використання слідів пальців рук для реєстрації особистості злочинців і для ознайомлення з нею декілька разів надсилало до нього поліцейських чиновників. У 1895 р. система Ф. Гальтона отримала офіційне визнання; з цього часу в Лондоні почали користуватися при реєстрації особистості злочинців відбитками пальців — дактилоскопією. Спочатку вона використовувалася не в чистому вигляді, а в комбінації з антропометрією.

Однак у 1891 р. на американському континенті одному з поліцейських чиновників — аргентинському криміналісту Жуану Вуцетичу — також додали організувати Бюро ідентифікації з використанням антропометричного методу реєстрації особистості, розробленого А. Бертільоном. У цьому ж році він познайомився з працями Ф. Гальтона про відбитки пальців і долоней рук зі статті Г. Варіні, опублікованої у французькому науковому виданні на початку 1891 р. [8], і в нього виникла думка про розроблення методу класифікації папілярних узорів відбитків пальців, із метою реєстрації особистості злочинців. У 1894 р. переваги дактилоскопії були настільки очевидні, що довелося її визнати.

Палата депутатів провінції Буенос-Айрес у червні 1896 р. скасувала використання антропометричного методу реєстрації особистості злочинців у поліції всієї провінції і замінила його дактилоскопічним методом реєстрації особистості.

Це рішення зробило Аргентину першою у світі державою, в якій відбитки пальців рук стали єдиним засобом ідентифікації і реєстрації особистості злочинців у поліцейській службі.

У 1901 р. після п'яти років успішної роботи над дактилоскопією Ж. Вуцетич зміг виступити на Другому науковому конгресі Південної Америки в Монтевідео як делегат від поліції Буенос-Айреса і розповісти про переваги дактилоскопії. На цьому конгресі не зустріла заперечення його заява: «Я можу вас завірити, що всі ті роки, коли ми застосовували антропометрію, ми, не звертаючи уваги на всі наші старання, не могли за допомогою вимірювань доказати тотожність людини. Завжди мали місце які-небудь відмінності в даних вимірювань однієї і тієї самої особи. Це стало причиною, яка примусила нас запровадити дактилоскопію» [9].

Отже, коротенький екскурс щодо становлення і розвитку методів криміналістичної реєстрації особистості свідчить, що першим цивілізованим методом реєстрації особистості з метою її ідентифікації був антропометричний метод, творцем якого був французький криміналіст Альфонс Бертільон. Цей метод виконував свою місію понад 30 років, і в 1914 р. його було замінено значно простішим і більше досконалим дактилоскопічним методом реєстрації особистості. Дактилоскопічний метод реєстрації особистості, творцями якого були, зокрема, англійські криміналісти Френсіс Гальтон, Вільям Гершель, Генрі Фолдс і аргентинський криміналіст Жуан Вуцетич, у практиці розслідування й розкриття злочинів, наприклад, у країнах Південної Америки, Англії, а також в Україні використовується більше 100 років. В Україні, зокрема в Києві, він використовується з 1904 р.

Література

1. Брокгауз Ф. А., Ефрон І. А. Энциклопедический словарь. — С.Пб.: Тип. И. А. Ефрона, 1895. — Т. 15. — С. 348.
2. Bertillon A. Sur le fonctionnement du service d'identification par les signalements anthropometriques donnee le 22 novembre 1885 // Actes du Congres penitentiaire international de Rom. Novembre 1885. — Rome, 1887. — Т. 1. — P. 687-705.
3. Ier Congres de police judiciaire internationale (Monaco) // Archives d'anthropologie criminelle de medecine legale et de psychologie normale et pathologique. — Lyon; Paris, 1914. — Т. 29, № 247. — P. 523-528.
4. Faulds H. On the Skin-furrows of the Hand // Nature. — London, 1880. — Vol. 22. — P. 605.
5. Herschel W. J. Skin Furrows of the Hand // Nature. — London, 1880. — Vol. 23. — P. 76.
6. Galton F. The Patterns in Thumb and Finger Marks: on their Arrangement into naturally distinct Classes, the Permanence of the Papillary Ridges that make them and the Resemblance of their Classes to ordinary Genera // Nature. — London, 1890. — Vol. 43. — P. 117-118.
7. Galton F. Personal identification and description // Nature. — London, 1888. — Vol. 38. — P. 201-202.
8. Varigny H. Les empreintes, d'apres M. F. Galton // Revue Scientifique. — Paris, 1891. — Т. 47. — P. 557-562.
9. Торвальд Ю. Сто лет криминалистики. — М.: Прогресс, 1974. — С. 61-62.